

ชุมชนคลองลัดมะยม

ฟื้นวิถีชุมชนด้วยเศรษฐกิจพอเพียง

ในกรุงเทพมหานคร ชุมชนคลองลัดมะยมซึ่งเป็นที่รู้จักในนาม “ตลาดน้ำคลองลัดมะยม” ถือได้ว่าเป็นชุมชนริมน้ำต้นแบบการจัดการตนเองโดยคนในชุมชน จนเกิดความยั่งยืนทั้งในเรื่องสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจชุมชน พลังงานทางเลือก รวมถึงด้านอื่นๆ ในแต่ละปีมีคนทั้งในประเทศและต่างประเทศมาศึกษาดูงานด้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนแห่งนี้เป็นจำนวนมาก

คลองลัดมะยมนี้ด้านทิศเหนือติดคลองบางระมาด ด้านใต้ติดกับคลองบางพรหม เป็นคลองลัดเหมือนทางลัด มะยมก็คือต้นมะยมซึ่งปลูกกันมากในอดีต (สมัยสุนทรภู่ ใช้คำว่าบางพรหม) น้ำในคลองลึกประมาณเมตรกว่า ส่วนตลาดน้ำคลองลัดมะยมมีอาณาบริเวณกว้างขวาง โดยแบ่งเป็นสองฝั่งถนน (มีถนนตัดผ่าน) มีร้านของกินมากมายหลากหลายประเภททั้งของคาวของหวาน สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้นับพันๆ คน

หากไม่รื้อฟื้น...ก็ล้มสลาย

หากจะบอกว่าตลาดน้ำคลองลัดมะยมและการพัฒนาชุมชนแห่งนี้มีจุดเริ่มต้นมาจาก “ความเสื่อม” ก็คงไม่ผิดนัก ตอนนั้น

ความเป็นชุมชนริมน้ำใกล้ล่มสลาย ชยะและสระลอยริมคลองเต็มไปหมด

ลุงชวน ชูจันทร์ ประธานประชาคมตลาดน้ำคลองลัดมะยม และปราชญ์ด้านเศรษฐกิจพอเพียง ลูกชานาชาวสวนในพื้นที่นี้ ที่ศึกษาเล่าเรียนจบจากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เล่าย้อนให้ฟังถึงอดีตราวปี 2515 ว่ายุคนั้นชาวบ้านแขวงบางระมาด ยังมีคลองใสชาวบ้านทำนา ต่อมาจากนั้นก็เปลี่ยนเป็นสวนปลูกพืชสมุนไพรเครื่องต้มยา ทั้งขิง ข่า ตะไคร้ มะกรูด มะนาว ฯลฯ

ต่อมาราวปี 2535 เศรษฐกิจไทยเข้าสู่ยุคฟองสบู่ พื้นที่สวนถูกขายกลายเป็นหมู่บ้านจัดสรร วิถีชีวิตของคนที่นี่เริ่มเปลี่ยน

สิ่งแวดล้อมแย่งอย่างเห็นได้ชัด น้ำในคลอง
เน่า ขยะก็เพิ่มมากขึ้น

ลุงชวนซึ่งเป็นคนในพื้นที่ แต่ไม่ได้เป็น
ชาวสวน เพราะหลังเรียนจบก็ทำงานเป็น
พนักงานรัฐวิสาหกิจอยู่ต่างจังหวัดเฝ้ามอง
ปรากฏการณ์นี้ด้วยความเป็นห่วง จนปี 2538
ลุงชวนลาออกจากงานกลับมาเป็นชาวสวน
อีกครั้ง เพราะคิดว่าคงต้องลงมือทำอะไร
บางอย่าง เพื่อฟื้นฟูชีวิตที่มั่นคงดีงามของชุมชน
คืนกลับมา แต่เมื่อความเป็นชุมชนกำลังจะ
ล่มสลาย สิ่งที่ลุงชวนทำได้คือ ต้องเสียสละ
ให้คนอื่นเห็น มุ่งมั่นทำอย่างจริงจัง โดยไม่
คิดว่าตนเองจะได้ผลประโยชน์อะไร

เปลี่ยนชุมชน...ด้วยสิ่งเล็กๆ ที่เรากำทำได้

เมื่อมองย้อนกลับ เราพบว่าสิ่งที่ลุงชวน
ทำเป็นสิ่งเล็กๆ แต่สามารถเปลี่ยนชุมชนได้
มากกว่าที่ท่านคิด

“ตอนที่กลับมาทำสวนพบว่า ชุมชน
ริมน้ำกำลังย่ำแย่ จึงเริ่มจากการเก็บขยะ
เท่าที่จะทำได้ เริ่มทำมาเรื่อยๆ โดยชวนเด็ก
นักเรียนมาพายเรือเก็บขยะ ทำเอกสารแจก
ชาวบ้าน และขอความร่วมมือจากชุมชน เพื่อ
รณรงค์รักษาน้ำริมคลองให้สะอาดและคงอยู่
นานๆ แม้จะมีข้อจำกัดเรื่องเงิน และชุมชนที่
หายไปมาก ทำให้การฟื้นฟูนั้นยากลำบากขึ้น
แต่เราก็รวบรวมเท่าที่ได้”

แรกๆ สิ่งที่ลุงชวนทำมีอุปสรรค เพราะ
ชาวบ้านไม่ได้เข้าใจมากนักว่า “ทำไปเพื่อ
อะไร” แต่เมื่อสิ่งดีๆ เกิดขึ้น น้ำในคลองเริ่ม
สะอาด ชาวบ้านเห็น “สวนเจียมตน” ของ
ลุงชวนเป็นต้นแบบและเป็นแหล่งเรียนรู้
เศรษฐกิจพอเพียง เมื่อเวลาผ่านไปชุมชนเริ่ม
ฟื้นฟูตัวเองแบบเจียมๆ ชาวบ้านเริ่มหันมาทำ
เกษตรแบบผสมผสาน มีผลไม้ พืชผักสมุนไพร

ที่ปลูกได้มากขึ้น แต่ยังขาดแหล่งที่จะขาย
ลุงชวนจึงเริ่มชักชวนพี่ๆ น้องๆ ก่อตั้งตลาดน้ำ
คลองลัดมะยม โดยใช้ที่ดินของตัวเองแค่ 2
งาน เป็นที่ตั้งของตลาดในปี 2547 โดยมี
จุดประสงค์เพื่ออนุรักษ์วิถีชีวิตริมคลองและ
ธรรมชาติ เป็นตลาดของชาวสวนในละแวก
นั้น ตลอดจนเรือพั้นกิจกรรมภายในชุมชนให้
กลับมาอีกครั้ง ภายหลังจากชาวบ้านเห็นถึง
ผลดีที่เกิดขึ้นก็ร่วมกันนำที่ดินของตนมาทำ
เป็นตลาดเพิ่มกว่า 30 ไร่

ปี 2550 นับได้ว่าเป็นปีที่ผู้คนรู้จักตลาด
แห่งนี้อย่างกว้างขวาง จากจุดเล็กๆ ที่ตั้งใจจะ
รักษาคคลอง ชุมชนริมน้ำ ขยายวงกว้างออกไป
องค์กรต่างๆ ให้ความสนใจ และเข้ามาทำ
กิจกรรมต่างๆ กับคนในท้องถิ่นมากขึ้น ทำให้
ตลาดน้ำคลองลัดมะยมมีทิศทางในการเติบโต
ที่ดีขึ้น ลุงชวนเล่าถึงตลาดน้ำคลองลัดมะยม
ในช่วงต้นว่า เมื่อก่อตั้งตลาดแรกๆ ใช้ไม้ไผ่มาทำ
สะพาน ทำเป็นตลาดเล็กๆ ให้คนในชุมชน
นำของที่มีในสวนมาขายในวันเสาร์ อาทิตย์
ส่วนวันธรรมดาทำสวน แต่ทำไปสัก 2 ปี
ตลาดเริ่มชบเซา สิ่งก่อสร้างที่ทำขึ้นก็ผุพัง จน
มหาวิทยาลัยศิลปากรเข้ามาให้คำแนะนำ จึง
ทำให้ขยายตลาด เพิ่มกิจกรรมระหว่างชุมชน
กับลูกค้า และปรับปรุงภูมิทัศน์ ชีวิตชีวาจึง
เริ่มกลับมาสู่ตลาดน้ำคลองลัดมะยมอีกครั้ง

“ตอนเปิดใหม่ๆ มีชาวบ้านมาร่วม
ประมาณ 20 คน ติดป้ายตามข้างถนนบ้าง

แจกเอกสารตามงานต่างๆ บ้าง โดยไม่ได้ใช้งบประมาณในการประชาสัมพันธ์ ใช้ระบบปากต่อปาก บางอาทิตย์แม่ค้ามาเยอะนักท่องเที่ยวก็ไม่มี บางอาทิตย์นักท่องเที่ยวมาเยอะแม่ค้าก็ไม่มา ร่อแร่จะเกิดไม่เกิดอยู่หลายปี แต่เนื่องจากพื้นที่ขายของของตลาดน้ำค่อนข้างโปร่ง ไม่แออัด มีความเป็นธรรมชาติร่มรื่น และเงียบสงบ นักท่องเที่ยวก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

จนกระทั่งปี 2550 ได้รับรางวัลชุมชนท่องเที่ยวเที่ยวดีเด่น จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ก็เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป ในปี 2554 ก็ได้รางวัลชมเชยการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชนตามแนวพระราชดำริ จากสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน) กระทรวงวิทยาศาสตร์”

ชุมชนแห่งนี้ให้ความสำคัญกับการรักษาแหล่งน้ำ เพราะวิถีชีวิตผูกพันกับน้ำ หากน้ำสะอาด ก็เท่ากับว่าชีวิตของคนที่นี่มีความปลอดภัย ล่าสุดได้รับงบประมาณจากธนาคารออมสินและทิพยประกันชีวิต 2 ล้านบาท เพื่อซื้อเรือขุดสำหรับขุดลอกคลองเก็บขยะที่อยู่กันคลอง มูลนิธิอุทกพัฒน์ในพระบรมราชูปถัมภ์ได้ให้เงินมาซื้อเรือเก็บขยะ 3 ลำ ถึงดักไขมัน 100 ชุด เพื่อบำบัดน้ำใช้ก่อนที่จะทิ้งลงคลอง

เปลี่ยนวิถีคิด...พัฒนาคน จุดเริ่มต้นความสำเร็จ

ลุงชวนเล่าว่า หลักสำคัญของการพัฒนาตลาดน้ำคลองลัดมะยมแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือ ได้นำพระราชดำรัสของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่ว่า ต้องยอมขาดทุนเพื่อกำไร ตั้งแต่นั้นก็ได้ตั้งมั่นเรื่อยมาว่า แม้จะขาดทุนเป็นจำนวนเงิน แต่ได้รอยยิ้มกลับมาทุกครั้งก็สุขใจแล้ว

หากจะว่าไปแล้ว หลายชุมชนในประเทศไทยมีวิถีชีวิตริมน้ำที่นาอนุรักษ์ แต่ก็ต้องล่มสลายไป สำหรับชุมชนคลองลัดมะยม ลุงชวนบอกว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการรื้อฟื้นชุมชนแห่งนี้มาจากการทำให้คนในชุมชนเห็นความเปลี่ยนแปลง โดยผู้นำต้องเสียสละก่อน ขาดทุนก่อน ไม่ใช่หวังจะทำเพื่อกำไรตั้งแต่ต้น ต้องทำให้ดูเป็นตัวอย่าง และต้องทำให้คนในชุมชนเห็นว่าทำเพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง ที่สำคัญต้องเปลี่ยน

ที่วิธีคิดของคนให้ทำงานร่วมกันเพื่อส่วนรวมให้ได้ นอกจากการอบรมดูงาน พูดคุยทำความเข้าใจ ผู้นำทำให้เห็น คนในชุมชนต้องเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน

“คนเราทำงานร่วมกันได้ ต้องอาศัยความซื่อสัตย์ที่มีต่อกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัย มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เมื่อไหร่ ก็แสดงว่าคุณธรรมเกิดขึ้นแล้ว ชุมชนก็มีความสงบสุข ความยั่งยืนเกิดขึ้นเพราะชาวบ้านทำงานร่วมกันได้ ไม่ได้เกิดเพราะใครคนใดคนหนึ่ง ตอนนี้เราสามารถรวมตัวเป็น**วิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรตลาดน้ำคลองลัดมะยม** เกิดการทำงานอย่างเป็นระบบ และต่อไปก็จะมีสิทธิประโยชน์ของชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านทำงานร่วมกันอย่างมีคุณภาพ เมืองคักร์ที่เป็นสากลที่จะมีการสืบทอดการทำงานอย่างต่อเนื่องได้”

ตลาดน้ำในวันที่เปิดตลาดจะไม่อนุญาตให้พ่อค้าแม่ค้าขายบุหรี และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และไม่อนุญาตให้ลูกค้านำมา

ดื่มด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการประหยัดเงิน และเพื่อลดการทะเลาะวิวาทอีกทางหนึ่งในระยะแรกก็ถูกต่อต้านมาก แต่วันนี้ทุกคนเข้าใจให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี

อีกทั้งยังเน้นการปลูกฝังในเด็กให้เรียนรู้ถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะทำให้เด็กๆ เห็นถึงอีกด้านหนึ่งของการทำงานที่ไม่มุ่งหวังผลกำไร และยังกระจายงานสู่กลุ่มเด็กๆ ให้มีรายได้เสริม ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น ช่วยพ่อแม่ขายของ พายเรือพานักท่องเที่ยวชมกิจกรรมใกล้ตลาด อีกทั้งที่นี่ยังเพิ่มการเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชนที่มาท่องเที่ยวด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำของเล่นจากทวงมะพร้าวให้เป็นดาบ การทำวาว ต่อเรือจิ๋ว ฝึกทำอาหารคาว และขนมหวาน

นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้คู่ชุมชน พร้อมด้วยพิพิธภัณฑ์ตลาดน้ำคลองลัดมะยม รวบรวมของเก่าเครื่องมือทำมาหากินของคนริมน้ำไว้ให้คนรุ่นหลังเข้ามาศึกษาหาความรู้

ทั้งหมดนี้ คือ ต้นแบบของตลาดน้ำวิถีไทย ที่ก่อเกิดมาจากความพร้อมเพรียงของคนในชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างจากตลาดน้ำแบบ “จัดตั้ง” อย่างเห็นได้ชัด นอกจากความมั่นคงยั่งยืนแล้ว นี่ยังเป็นวิถีชีวิตที่พิสูจน์ให้เห็นว่า แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำความสุขสงบมาสู่ชุมชนได้อย่างแท้จริง